

Рецензія на монографію

СИДОРОВИЧ О.С. СПОЖИВЧА КООПЕРАЦІЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ РАДЯНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ : ЛЮДИ, ІДЕОЛОГІЯ, ЕКОНОМІКА, ПОЛІТИКА (друга половина 40-их – 80-ті рр. ХХ ст.) : монографія.

Ніжин : ПП Лисенко М. М., 2019. 491 с.

Становлення України як суверенної, демократичної, соціальної і правової держави відбувається на основі багатовікового історичного досвіду, а також наполегливо здійснюваного всім українським народом права на самовизначення і розбудову, що вимагає високого рівня національної самосвідомості народу, у формуванні якої велику роль відіграє історична наука. Саме завдяки використанню у своїй діяльності глибоких знань минулого, кожне покоління, вступаючи в життя та спираючись на історичний досвід, у нових умовах і на новій основі вирішує проблеми соціально-економічного будівництва та суспільно-політичного виховання.

Явища і процеси, що відбувалися на терені України в минулому, потребують у зв'язку з цим глибоких аналітичних і синтетичних оцінок. Вивчення означених проблем, до яких належить дослідження ролі і місця кооперативних структур у системі державних економічних відносин; їх формування та особливості розвитку уявляється одним з пріоритетних напрямків української історичної науки. Враховуючи соціально-економічну суть кооперації, коріння якої йдуть з глибини ХІХ ст., питання про її організаційні принципи та загальні основи, як добровільної громадської організації, цікавили й продовжують цікавити не одне покоління людей, переконуючи їх у необхідності розвитку в нових умовах і на новій основі класичних принципів кооперативного життя. У даному ключі знаходиться й монографія Сидоровича О.С. З'ясування проблем розвитку споживчої кооперації України в умовах радянської державності в другій половині ХХ ст. має важливе наукове значення, що й обумовило актуальність обраної теми.

Об'єкт і предмет дослідження визначені автором у межах діяльності

споживчої кооперації УРСР у другій половині ХХ ст. в системі командно-адміністративної економіки. Поставлена мета дає можливість висвітлити та проаналізувати процеси розвитку системи споживчої кооперації, основні форми її діяльності та місце у народногосподарському комплексі та суспільно-політичному житті Української РСР. Наукова новизна монографії полягає в тому, що вперше в історичній літературі актуалізовано комплексну історичну проблему діяльності споживчої кооперації УРСР у другій половині 1940-их – 80-их рр. як інструмента в економічній політиці державних і партійних органів влади.

Наукова новизна також базується на залученні значного кола як архівних, так і опублікованих джерел та різноманітних методів дослідження, до яких залучені статистична інформація, використана при складанні динамічних рядів, а також описовий та проблемно-історичний методи, застосовані при аналізі господарської діяльності; порівняльного аналізу і наукового пізнання суспільно-економічних явищ. Методологічна основа роботи базується на принципах історизму, об'єктивності, системності та порівняльному підході до вивчення визначеної проблеми.

Ступінь наукової розробленості теми засвідчує, що сучасна історична наука в Україні має певні труднощі в дослідженні споживчої кооперації радянської доби. В історіографії проблеми автор вірно виділяє праці, в яких, з позицій марксистсько-ленінської теорії висвітлювалися різні аспекти діяльності споживчої кооперації УРСР та СРСР. Однак переважна більшість із цих праць складала роботи економічного та економіко-політичного характеру. У добу Незалежності переважно зусиллями дослідників, що працюють у вищих навчальних закладах системи Укоопспілки були оприлюднені кілька досліджень, що охоплюють весь історичний розвиток споживчої кооперації України від середини ХІХ ст. і до сьогодення. Однак розгляд хронологічно усього часу існування споживчої кооперації у різних історичних епохах із відмінними політичними устроями та економічною системою, не у повній мірі дозволив ретельно підійти до кристалізації суті процесів, що відбувались із споживчою

кооперацією у певний історичний відрізок часу.

Достатньо широка та різноманітна джерельна база дослідження дала змогу О.С. Сидоровичу розкрити проблему багатоаспектно, еволюційно, логічно й послідовно. Опрацьовано документи і матеріали 8 архівних установ України. Їх основу становлять статистичні та бухгалтерські звіти про діяльність споживчих товариств та спілок, протоколи засідань уповноважених кооперативних товариств та спілок, переписка керівництва споживчої кооперації із партійним та радянським керівництвом УРСР, аналітичні матеріали ЦК КПУ, матеріали з'їздів споживчої кооперації УРСР та СРСР, реляції районних, обласних та республіканських установ щодо діяльності споживчої кооперації, різноманітні публікації у періодиці, усні свідчення тощо.

Висновки, узагальнення та факти, що наводяться в монографії, мають достовірний характер, оскільки базуються на широкій документальній основі, сучасних методологічних принципах та методиці дослідження. Зокрема, автор широко використовує метод ретроспекції, що дає змогу оцінювати історичні події за більш пізніми ступенями розвитку.

Цей метод О.С. Сидоровичем використовується тоді, коли необхідно висвітлювати явища минулого за тими наслідками, причинами яких вони були. Важливу роль автор монографії надає логічному методу дослідження, який дозволяє аналізувати історичні явища в кінцевій стадії їх розвитку, коли вони вже сформувалися і всі його основні властивості набули завершального вигляду.

Зважаючи на необхідність комплексного дослідження цілого ряду проблем, пов'язаних з діяльністю споживчої кооперації УРСР у другій половині 1940-их – 1980-их рр. О.С. Сидорович поставив досить широке коло завдань. Поетапне вирішення кожного з них дозволило виявити ступінь розробленості проблеми, проаналізувати комплекс джерел, залучених для її вивчення, та розкрити їх інформаційний потенціал; проаналізувати відносини і характер взаємодії установ споживчої кооперації із державними і партійними органами влади

Важливе місце в монографії посідає детальний науковий аналіз механізму і характеру використання споживчої кооперації в соціальній політиці держави в

сільській місцевості; з'ясування особливостей заготівельної, виробничої, торгівельної діяльності та особливостей функціонування установ побутового обслуговування організацій споживчої кооперації щодо забезпечення населення товарами та послугами.

Уперше на ґрунтовному рівні О.С. Сидоровичем була зроблена спроба дослідити характерні риси діяльності установ споживчої кооперації в містах України та охарактеризувати значення колгоспних ринків і ярмарків у діяльності установ споживчої кооперації. Наголошувалося, що торгівля споживчої кооперації у містах розглядалась керівництвом країни як доповнення і заміна торгівлі на колгоспних ринках, які залишались єдиним місцем, де легально діяла ринкова ціна і пересічні громадяни мали можливість придбати сільськогосподарську продукцію безпосередньо від виробника. Однак колгоспно-радгоспна система аграрного виробництва не спроможна була забезпечити сировиною кооперативне виробництво, а логістичні труднощі та цінова політики не дозволяли у повній мірі використати потенціал підсобних господарств селян та міщан.

Суттєвою перевагою монографії стало звернення дослідника до теми місця і ролі споживчої кооперації у міжнародному кооперативному русі та міжнародному торговельно-економічному співробітництві України. Визначено, що участь споживчої кооперації УРСР у міжнародному кооперативному русі носила у досліджуваній період суто символічний характер. Участь представників Укоопспілки в роботі Міжнародного кооперативного альянсу, і обміни делегаціями із кооперативними об'єднаннями як соціалістичних, так і розвинутих країн Заходу відбувались виключно за санкцією Москви і не могли, на думку дослідника, вплинути на збагачення досвіду через жорстку структурованість планової економіки та відповідно – скутість дій українських радянських кооператорів.

Висновки, зроблені О.С. Сидоровичем, полягають у тому, що споживча кооперація УРСР лише за назвою та формою відповідала загальноприйнятим кооперативним принципам, насправді ж була фактично одержавленим додатком

до колгоспно-радгоспної системи сільського господарства тоталітарної держави.

Досвід діяльності споживчих кооперації в умовах тоталітарної держави, заслуговує на уважне вивчення при з'ясуванні проблем розвитку сучасної споживчої кооперації для реформування і розвитку мережі споживчих товариств незалежної України.

Віддаючи належне цілому ряду позитивних моментів дослідження, що засвідчують його достатній науково-теоретичний рівень, вважаємо за необхідне висловити наступні зауваження:

1. Окремі висновки як розділів, так і підрозділів вимагають фактичного скорочення і теоретичного узагальнення.

2. Дослідник, подаючи інформативну частину про діяльність споживчих споживчої кооперації у різних галузях, не завжди робить необхідні у цьому плані узагальнення і висновки.

3. Автор нерідко захоплюється висвітленням другорядних питань, які не мають суттєвого значення для дослідження.

4. Монографія лише виграла б, якби автор полемізував з іншими вченими, висловлював свої міркування, додав оригінальну концепцію тим теоретичним проблемам, які є дискусійними в науковій літературі.

5. Таблиці і діаграми. Лише окремі з них носять узагальнюючий характер і аналізуються, на інші автор посилається як на підтвердження певних положень тексту.

Разом з тим висвітлені зауваження носять характер побажань і не впливають на загальну позитивну оцінку роботи. Монографія Сидоровича О.С. є самостійною науковою працею, виконаною на належному теоретичному рівні, відзначається необхідним джерельним забезпеченням, достатнім змістовним і науковим опрацюванням.

**Доктор історичних наук, професор,
професор кафедри екологічної психології
та соціології Національного університету
«Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка**

В.М. ПОЛОВЕЦЬ